

Zondag Oculi, de derde zondag in de veertigdagentijd

Datum: 7 maart 2021

ds Jan Willem Nieboer

De zondagen in de veertigdagentijd gaan dit jaar over de zeven werken van barmhartigheid. Vanmorgen staat het derde werk centraal: De vreemdeling onderdak bieden. In deze dienst nam ik afscheid.

Gezongen: Lied 25a Mijn ogen zijn gevestigd, Lied 1007: Brood zal ik geven, over de zeven werken van barmhartigheid, Lied 943: God gaat zijn ongekende gang, Paradys (Uit Gitaar by it boek) van Fedde Schurer, Lied 419: Wonen overal nergens thuis.

Gelezen: Genesis 18: 1-16

De HEER verscheen opnieuw aan Abraham, bij de eiken van Mamre. Op het heetst van de dag zat Abraham in de ingang van zijn tent. Toen hij opkeek, zag hij even verderop plotseling drie mannen staan. Onmiddellijk snelde hij de tent uit, naar hen toe. Hij boog diep en zei: 'Heer, wees toch zo goed uw dienaar niet voorbij te gaan. Ik zal wat water voor u laten halen zodat u uw voeten kunt wassen, maak het u hier onder de boom intussen gemakkelijk. Ik zal u ook iets te eten brengen, zodat u weer op krachten kunt komen voordat u verdergaat. Daarvoor bent u immers bij uw dienaar langsgesproken?' Zij antwoordden: 'Wij nemen uw uitnodiging graag aan.' Abraham haastte zich naar de tent, naar Sara. 'Vlug,' zei hij, 'drie schepel fijn meel! Maak deeg en bak brood.' Daarna snelde hij naar de kudde, zocht een mooi kalf uit dat er mals uitzag, en gaf dat aan een knecht, die het onmiddellijk klaarmaakte. Hij haalde boter en melk, nam het gebraden kalf en zette alles aan zijn gasten voor. Terwijl zij aten, bleef hij bij hen staan onder de boom. 'Waar is Sara, uw vrouw?' vroegen zij hem. 'Daar, in de tent,' antwoordde hij. Toen zei een van hen: 'Ik kom over precies een jaar bij u terug en dan zal uw vrouw Sara een zoon hebben.' Sara, die in de ingang van de tent stond, achter de man, hoorde dat. Nu waren Abraham en zij op hoge leeftijd gekomen en de jaren dat een vrouw vruchtbaar is, lagen al ver achter haar. Daarom lachte ze in zichzelf. Zou de liefde voor mij dan nog weggelegd zijn? dacht ze. Ik ben immers verwelkt, en ook mijn man is al oud. Toen vroeg de HEER aan Abraham: 'Waarom lacht Sara, waarom vraagt ze zich af of ze op haar leeftijd nog wel een kind ter wereld kan brengen? Is ook maar iets voor de HEER onmogelijk? Op de vastgestelde tijd, over precies een jaar, kom ik bij je terug en dan heeft Sara een zoon.' Geschrokken ontkende Sara: 'Ik heb niet gelachen.' Maar hij zei: 'Ja, je hebt wel gelachen.' Toen de mannen weer verdergingen, lieten ze hun blik op Sodom rusten. Abraham liep met hen mee om hun uitgeleide te doen.

GASTVRIJ

Het Hebreeuws heeft vier woorden voor vreemdeling.

Je hebt ten eerste de vreemdeling waar het goed mee toeven is.

En als laatste de ronduit hufferige vreemdeling die zonder enig bezwaar profiteert van jou zwakke plekken.

Daar tussenin heb je nog twee gradaties vreemdelingen die je neutraal en vervelend zou kunnen noemen.

Ik vind dat wel prettig realistisch.

Het geeft helderheid en scheert niet alle vreemdelingen over een kam.

Het gebrek aan onderscheid in onze taal scheidt nogal eens verwarring.

Dan lijkt het alsof ze het bij Forum voor democratie en bij Groen links over dezelfde vreemdeling hebben.
Maar dat is natuurlijk helemaal niet waar.

Abraham krijgt vanmorgen drie vreemdelingen op visite.
Hij weet alleen nog niet tot welke categorie ze behoren.
Daarom staat er ook geen van de vier woorden voor vreemdeling in dit verhaal.
Er staat: mensen.
Want dat hebben al die soorten vreemdelingen weer gemeen.
Of ze nou leuk zijn, of stikvervelend, alle vier vallen ze onder de categorie 'mens'.
Het is aan Abraham om in te schatten met welk van de vier hij hier te maken heeft.

Wat het verhaal extra spannend maakt, is dat wij als lezer een grote voorsprong hebben op Abraham.
Wij krijgen in de eerste zin al te horen dat in deze drie onbekenden de Eeuwige zelf verborgen zit – geprezen is zijn Naam -.
Arme Abraham, hij heeft daar geen flauw benul van.
En dan komt dit stel ook nog eens op het meest ongelukkigste tijdstip aanwaaien.
In de zinderende hitte, wanneer iedereen uitgeblust en ingekakt ergens op een plekje in de schaduw hangt.

Hoe zal Abraham reageren?
Hij trapt niet in de valkuil waar menig populist zich in onze tijd met overgave in stort.
Namelijk dat als jij helemaal geen zin hebt in bezoek, de onbekende die bij je aanklopt al snel in de derde of vierde categorie vreemdeling belandt.
Dat zegt natuurlijk meer over jou, dan over de vreemdeling.
Abraham is uit ander hout gesneden.
Hij ziet drie mannen die in die hitte een heel eind hebben rondgesjoud en heet ze van harte welkom.
Met een overdonderend soort gastvrijheid.
Hij buigt, hij zegt dat het een gunst is dat zij bij hem op bezoek komen en biedt ze een broodje, water en een rustplek aan.
Abraham rent in de hitte rond op zijn oude, kromme benen en haalt het lekkerste uit de kast.
Nee, hij zegt niet: 'Kom hier maar wonen dan sla ik mijn tent wel een eindje verderop op'.
Ze mogen bij hem op verhaal komen zodat ze daarna weer verder kunnen trekken.
Hij scheidt welwillend ruimte om hen te leren kennen.
Je weet immers maar nooit.

Abraham zegt: Wat mij betreft hoor je tot de eerste categorie vreemdeling, totdat het tegendeel bewezen is.
Mijn indruk is dat in veel IND procedures het tegenovergestelde het geval is:
Dat je hier in Nederland tot de laagste categorie vreemdeling behoort, tot het tegendeel bewezen is.
Een vleugje Abraham zou wellicht wenselijk zijn.
Je weet immers maar nooit....

Laten we even naar Rembrandt kijken.
Naar dat kleine olieverfschilderijtje, achterin de liturgie.
Je ziet de knoestige eik van Mamre en daaronder een engel die het zich gemakkelijk maakt.
Sara koekeloert rechts om het hoekje van de deur.

De tent is voor deze gelegenheid even een huis geworden, dat zich tegen de enorme boom aanschurkt om niets van haar kostbare schaduw te hoeven missen. Abraham, rechtsonder, op zijn oude knieën met een schaal en een kan, waarvan hij met zijn duim het dekseltje omhoog wipt.

Twee engelen links.

Ik vind die tweede zo grappig die zo zuinig een hapje van een koekje neemt, alsof hij om de lijn moet denken.

Rembrandt heeft in zijn werk altijd alles uit de kast gehaald, om dit soort momenten te kunnen vangen.

Dit is het ultieme Rembrandt-moment.

Het moment dat het goddelijke ineens tevoorschijn komt in een gewoon, menselijk tafereeltje.

In ons verhaal van vanmorgen gebeurt dat sluipenderwijs.

De drie mannen eten en spreken, maar ineens is het ook alsof er maar eentje aan het woord is.

Meervoud en enkelvoud wisselen elkaar op een merkwaardige vreemde manier af.

Het zijn er drie, maar het is er toch ook één.

Drie en een.

Drie-eenheid.

Dan helemaal aan het eind, duikt ineens vanuit die drie – bam - de naam van God op:

‘Toen vroeg de Eeuwige – geprezen is zijn Naam – aan Abraham, waarom lacht Sara...’

Dát is het moment dat Rembrandt geschilderd heeft, zie je dat?

De lichtende engel wijst met zijn rechterhand naar Sara, terwijl hij Abraham aankijkt en aan het woord is.

Het fascinerende aan het schilderij is dat Abraham het nog niet door heeft.

Het is een fractie vóór dat het kwartje bij hem valt.

Joanna Sheers Seidenstein promoveerde op Rembrandt.

Zij beschrijft hoe inventief hij in dit schilderij verbeeldt dat er tijd verstrijkt, voor het goddelijke zich laat zien.

Er zit een soort trapsgewijze onthulling te zien is.

Kijk, de engel linksvoor, in het donker zou je nog voor een gewone reiziger kunnen houden.

Zijn staf ligt schuin achter hem en zijn vleugels hangen wat verfromfaaid in het donker achter zijn rug.

Onzichtbaar voor Abraham en Sara.

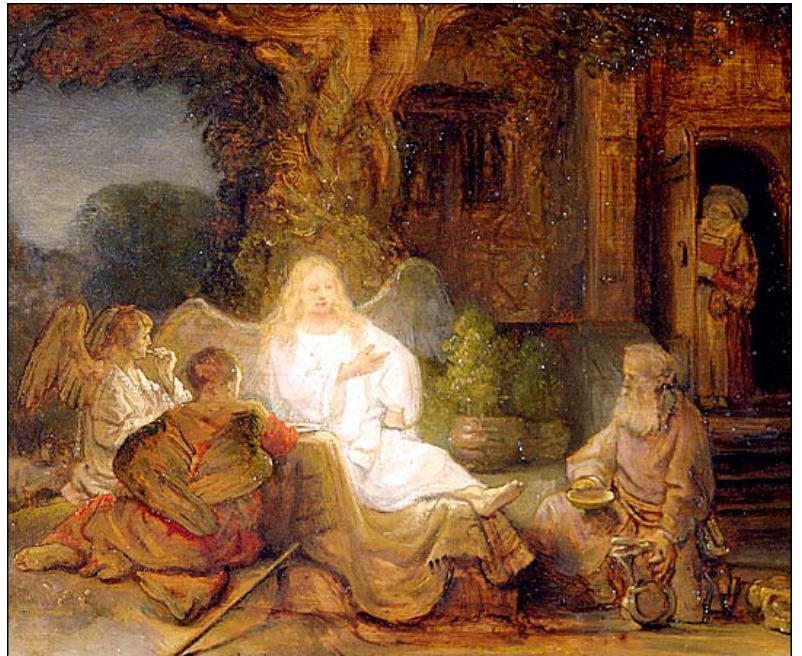
Maar ook voor ons zouden ze nog best een vreemd gekreukelde mantel kunnen zijn.

Z'n vieze voet steekt nadrukkelijk in onze richting.

De tweede engel steekt z'n vleugels al omhoog, vangt ook dat vreemde licht, maar is overduidelijk aan het eten.

En... engelen eten niet.

Dan de derde engel.

Abraham en de drie engelen, Rembrandt 1646

Die heeft zijn vleugels voluit gespreid en baadt in hemels licht.
Lange gouden lokken en een roomblanke huid.
Ik vrees dat deze engel niet beantwoordt aan de huidige roep om diversiteit, maar - kom op - dit is 1646.
In drie stappen transformeert het menselijke in iets hemels.
Wat mij zo ontroert is die uitgestoken voet en Abraham daarbij geknield met zijn kan en schaalte.
Die voet is de brug tussen het licht en het donker, zie je dat?
Abraham is bezig die voet te wassen.
Dit is de voetwassing.
Daarmee wordt het verhaal een Paasverhaal.
Terwijl Abraham nederig op zijn stramme knieën de vreemdeling dient, gaat de deur open naar nieuw leven.
Hij kruipt daar nog in het donker, maar het licht raakt zijn knie al aan, zijn kan, zijn rechterarm, een stukje van zijn baard en gezicht.
Nog even en dan springt het over op Sara.

‘Waarom lacht Sara?’, vraagt de Eeuwige een beetje wereldvreemd aan Abraham.
Alsof Hij zich niet kan voorstellen dat twee zulke ouwe mensen – bijna honderd jaar zijn ze - het een idioot idee vinden dat hen een kind beloofd wordt.

Goed, terug naar het begin.
De vreemdeling welkom heten kán blijkbaar onverwachte openingen geven.
Al bieden behaalde successen in het verleden geen enkele garantie voor de toekomst.
Dit verhaal wil een lans breken om onbekenden met vertrouwen en hoffelijkheid tegemoet te treden.
Dat je in ieder geval de mogelijkheid openhoudt dat de Eeuwige zelf in die vreemdeling verborgen kan zitten.
Er is tijd voor nodig en vertrouwen om daarachter te komen.
Als je dat geeft wandelt er ineens – voor je het weet - een goddelijk lichtje je leven binnen.

Pasen is in het geval van Abraham en Sara, dat zij die avond haar grijze haren met een elegante beweging achter haar schouders wipt.
Terwijl Abraham wat rechter op gaat lopen, zijn schouders ietsje breder maakt en haar met dat twinkeltje in zijn ogen aankijkt.
Dat er die nacht gegiechel uit hun tent klinkt.

Dat lachen van ongeloof, dat giechelen in bed, dat vrijen, het zit allemaal in de naam van het kind dat ze krijgen: Jitschak. Isaäk.
Een naam met een ondeugende, hemelse knipoog.
Een paashuppeltje van een goddelijke lichtheid.